

Koldingbogen

ÅRSTAL:	1987
FORFATTER:	Christian Liebing, Knud Moseholm
TITEL:	Doctrinæ et virtuti: for lærdom og dyd – eller for hvad?
KORT RESUME:	Inskription over Kolding Gymnasiums hovedindgang, opsat ca. 1845.

Doctrinæ et virtuti For lærdom og dyd – eller for hvad?

Af Christian Liebing og Knud Moseholm

I mere end fire hundrede år blev der holdt skole på samme sted i Koldings centrum umiddelbart vest for Skt. Nikolaj kirke, ganske vist under skiftende navne (først og længst Kolding Skole eller Schola Coldingensis, så Kolding lærde Skole, Vejle Amts højere Realskole i Kolding, Kolding Latin- og Realskole, Kolding højere Almenskole, fra 1948 Kolding Gymnasium) og i stadig større og bedre bygninger, mest velproportioneret utvivlsomt N.S. Nebelongs fornemme senklassicistiske arbejde fra 1845.

Over denne bygnings hovedindgang i østfløjens midte over for kirken var der anbragt en latinsk inskription: DOCTRINÆ ET VIRTUTI, der ved ombygningen i 1938 blev flyttet til den nye indgang i portfløjen mod Torvegade, hvor dens omrids endnu skimtes.

Da den kommunale social- og sundhedsforvaltning i 1975 overtog Nebelongs stærkt udvidede (og noget skamferede) bygning, havde indskriften ikke længere nogen erkendelig funktion på dette sted. Metalbogstaverne blev taget ned og ført med til Kolding Gymnasiums nye hus på Nørremarken.

Ved det 19. århundredes midte trivedes gymnasieskolens latinundervisning endnu i allerbedste velgående; at give den lærde skole et latinsk motto for dens hele virke var derfor en nærliggende tanke, så meget mere som latinens særlige sproglige struktur muliggør en tæthed i formuleringen, som er umulig i moderne europæiske sprog. Som Kolding lærde Skole fik de to nabogymnasier i Fredericia og Haderslev ligeledes på deres facade latinske fyndord; og stod provins-

studenten omsider på Frue Plads i København, læste han på Metropolitanskolens mur en sentens, der ubeskedent forkyndte, at først gennem skolens undervisning kommer den medfødte begavelse til fuld udfoldelse – ja, over selve det genopbyggede universitetsportal sås en ørn »med blikket løftet mod det himmelske lys«, som det hed – altsammen på latin, selvfølgelig.

Før 1975 var de tre latinske ord over denne artikel kendt af mange koldingensere, og tusinder af elever havde i årenes løb haft dem for øje på deres vej ind i skolen; i latintimerne blev de analyseret og en oversættelse forsøgt. Men til hvad? Og hvor gammel var i øvrigt denne indskrift – og hvor stammede den fra? Svarene på de to sidste spørgsmål var efterhånden gået i glemmebogen; men nu kan de igen gives, takket være bevaret, men hidtil overset kildemateriale.

Den 5. august 1845 skrev Kolding lærde Skoles rektor, magister Christian Frederik Ingerslev (se s. 60) således til Directionen for Universitetet og de lærde Skoler:

»I Anledning af et Forslag fra Architect Nebelong undlader jeg ikke at spørge den kongelige Direction, om det har Directionens Bifald, at der i Frontispicen over Hoveddøren paa den nye Skolebygning anbringes en kort Indskrift i Forbindelse med H.M. Kongens Navnechiffer og Aarstal, og om Directionen finder det passende, at hiin bestaar i Ordene Schola Koldingensis – eller om Directionen vil bestemme en anden. For at Saadant kunde være fuldført og anbragt inden H.M. muligen paa

Tilbagereisen fra Føhr maatte komme her, vilde det være ønskeligt at erholde Directionens Resolution snarest muligt.«*

Directionen besvarede rektor Ingerslevs forespørgsel den 16. august — hurtigt efter den tids forhold.

»I Anledning af hvad af Hr. Rectoren i Skrivelse af 5te d.M. er andraget, bifalder Directionen, at der i Frontispicen over Hovedindgangen til den nye Skolebygning i Kolding anbringes en kort Indskrift i Forbindelse med Hans Majestæt Kongens Navnechiffer og Aarstal, hvorhos Directionen finder det passende, at der istedetfor den af Dem foreslaaede Indskrift hertil vælges de latinske Ord: »Doctrinæ et virtuti«.

Hvilket tjenstligen meldes Hr. Rectoren til fornøden Efterretning og Bekjendtgjørelse for Architect Nebelong.

Den kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler.

Den 16. August 1845.

J. Hansen   Kolderup-Rosenvinge«

Den første af underskriverne er juristen Jens Olaus Hansen (1795-1854), der havde sin styrke i det administrative og senere blev departementschef; den anden er unægtelig mere kendt — det er retshistorikeren professor Janus Lauritz Andreas Kolderup-Rosenvinge (1792-1850), en usædvanlig alsidigt begavet kulturpersonlighed, beundret og berømmet i samtiden; hans livsværk bestod dels i banebrydende videnskabelig forskning, dels i offentlige aktiviteter på talrige felter; han havde omfattende kundskaber i moderne sprog og desuden fra sin tidlige ungdom en dyb fortrolighed med og kærlighed til oldtidens litteratur, som aldrig forlod ham. Der kan næppe være tvivl om, at den latinske indskrift må føres tilbage til ham; man kan så

*Det skal her bemærkes at af helbredsgrunde foretog Christian VIII hver sommer i årene 1842-1847 en baderejse til Føhr.

*I Betænkning af raad af Høi Scholæum i Christiani af
5te d.M. er andraget, hifaldet Directionen, at der i Frontispi-
cien over Hovedindgangen til den nye Skolebygning i Køl-
ding anbringes en kort Indskrift i Forbindelse med Hans
Majestæt Kongens Navnechiffer og Aarstal, hvorhos
Directionen finder det passende, at der istedetfor den af Dem fore-
saaede Indskrift hertil vælges de latinske Ord: »Doctrinæ
et virtuti«.*

*gjældet hifskriftens ord af Høi Scholæum til hifskriftens
indlæg og hifskriftens ord af Høi Scholæum til hifskriftens
den kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler
den kongelige Direction for Universitetet og de lærde Skoler
den 16. August 1845*

J. Hansen   Kolderup-Rosenvinge

J. Olaus Hansen

J. Lauritz A. Kolderup-Rosenvinge

Directionens svar til rektor Ingerslev

spørge, om han selv har formuleret den eller taget den andetsteds fra; med hans kulturelle baggrund tør man roligt gætte på det første.

Christian VIII nåede ikke til Kolding i 1845; han kom først i 1847 og fik da stillet en række værelser i den nyopførte skolebygningens herskabelige rektorbolig til rådighed. Han har kunnet konstatere, at frontispicen var forsynet med indskrift og årstal; men hvad med navnechifferet? I en skrivelse til skoleforstanderskabet fra december 1845 havde arkitekt Nebelong lovet, at det skulle blive sat op, når vinteren var ovre.

Kolding Latin- og Realskole. Fotografi 1902.

Men var det sket? Vi ved det ikke; det omtales kun i de tre ovenfor citerede skrivelser. Haderslev lærde Skole, opført 1853, fik sit kongelige monogram over hovedindgangen; og på arkitekttegningerne til latinskolerne i Horsens og Randers, bygget i 1857-58, er det anbragt tilsvarende. Måske har da også Kolding lærde skole haft sit kongelige navnechiffer, men i så fald antagelig kun fra 1846 til 1856, da skolen ophørte med at være statsejendom.

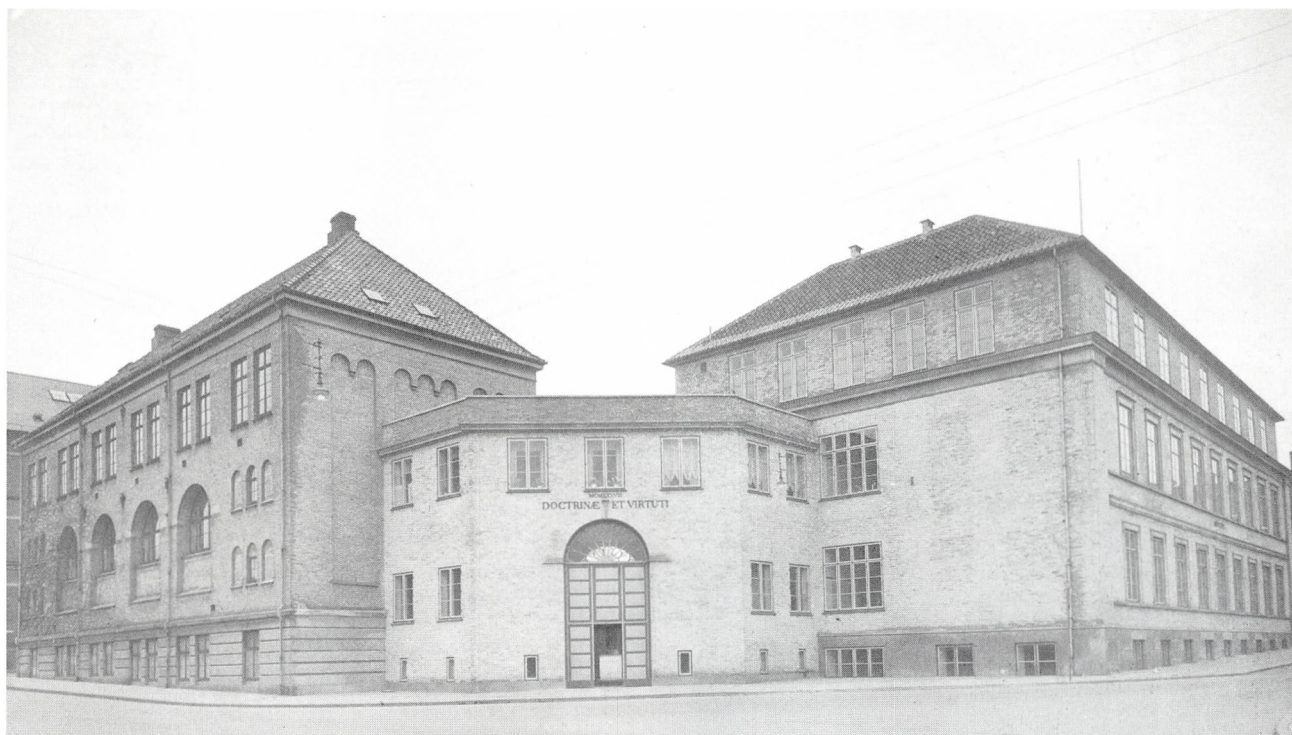
Og nu tilbage til overskriftens fine, men dunkle latinske ord:

Hvad betyder DOCTRINÆ ET VIRTUTI?

Umiddelbart synes ordet *et* ikke at kunne volde

større vanskeligheder — det plejer i al fredsommelighed at betyde *og*. Men når man oftest har gengivet helheden med ordene *For lærdom og dyd*, er det en tvivlsom og især for det sidste ords vedkommende forældet, let komisk oversættelse, der fører tanken i retning af jomfruelighed o.lign., hvad der umuligt kan have været forfatterens hensigt. Selv en undertiden forsøgt præcisering via glosen *borgerdyd* er uheldig: Ordet, der i øvrigt aldrig har været almindelig brugt, minder for ensidigt om sidste halvdel af det 18. århundrede.

Der er her tale om to latinske ord: *doctrina* og *virtus*, begge i dativ som hensynsled i en ufuldstændig sætning, hvis fulde ordlyd let lader sig rekonstruere som:

Kolding Gymnasium 1949 med inskription og årstallet 1938.

Haec schola doctrinae et virtuti facta est. Denne skole er bygget for *doctrina* og *virtus*. Går man ud fra, at indskriftens forfatter har behersket den klassiske oldtids latin og udtrykt sig deri uden besvær, kan der ikke være tvivl om, at han forstod *doctrina* som *undervisning* og de derved erhvervede *kundskaber*; et ord som *lærdom* antyder noget alt for omfattende, mens det mere moderne *videnskab* lægger niveauet for højt.

Virtus er straks vanskeligere, fordi det allerede i oldtiden havde et stort anvendelsesområde og mange betydningsnuancer. Det er dannet af *vir* (mand) og betyder derfor i første omgang *mandighed*, *styrke*, *mod*, også *civilcourage*; derefter *moralsk adfærd* og heraf igen *dyder*,

gode egenskaber og endelig *indbegrebet af alle ædle egenskaber*. På denne baggrund lyder *borgerdyd* afgjort for snævert. Snarest må ordet forstås som *åndelig styrke*, *karakterfasthed*, der må blive frugten af *doctrina*. Som støtte for denne opfattelse kan anføres, at når rektor E.G. Tauber i sine »Breve fra Kolding«, 1822 skal oversætte sin forgænger Thuras skolehistoriske tekst på den store indvielsestavle fra 1732 (nu anbragt på Kolding Gymnasium), gengiver han *scientia* (viden) ved *de forældende videnskaber*.

Altså: *Skolen er til for at give sine elever kundskaber og derigennem udvikle og styrke deres karakter.*

Fortidens lærde yndede at vise deres sikkerhed i la-

J.L.A. Kolderup-Rosenvinge.

tinens gennem dristige kontrasteringer, vittige – omend anstrengte – ordspil og andre sproglige gags; det ville derfor være i tidens ånd at vove en gengivelse af tilsvarende art og prægnante korthed:

FOR KARAKTERER OG KARAKTER

Utrykte kilder

Breve til Forstanderskabet 1844-1849

Breve til Rector, 1844-1856

Korrespondanceprotokol for Rector. Udgaede Breve, 1844-1846

Alle i: Kolding Latinskoles arkiv. Landsarkivet for Nørrejylland.

Trykte kilder

Architectonisk Album, samlet og udgivet af Chr. M. Tegner: 2den Aargang no. 7, 1854; 4de Aargang No. 5 og No. 12, 1856

Georg Bruun: Seks Rektorer, 1927, s. 35 ff.

P. Eliassen: Det gamle og nyere Kolding, 1910. Fotografisk genoptryk, 1975, s. 435, 461 f.

M. Favrholt: Haderslev Latinskoles historie 1567-1967, 1966, s. 199, 296

Jens Jørgen Fyhn: Efterretninger om Kjøbstaden Kolding, 1848, s. 155-156

Kolding højere Almenskoles Aarsskrift, 1942

C. Molbech: Mindeord over J.L.A. Kolderup-Rosenvinge, i: Historisk-biografiske Samlinger I, s. 466-476

Parro C. Tang Petersen: Kolding lærde Skoles Historie, 1914, s. 156 f.

E.G. Tauber: Breve fra Kolding. En topographisk Skizze, 1822, s. 30 f.

J.O. Hansen, Chr.F. Ingerslev, J.L.A. Kolderup-Rosenvinge og N.S. Nebelong er biograferet i de tre udgaver af Dansk biografisk Leksikon; N.S. Nebelong tillige i de tre udgaver af Weilbachs Kunstnerleksikon

Christian VIIIs monogram.